

Юридичні науки

УДК 343, 341

Леун Олександр Іванович

аспірант

Національної академії Служби безпеки України

КОРУПЦІЯ, ЯК ФАКТОР СИСТЕМНОЇ (ГІБРИДНОЇ) ВІЙНИ

***Анотація.** У статті досліджується феномен корупції у контексті ведення системної (гібридної) війни проти України, що становить загрозу міжнародному правопорядку та безпеці, розглядаються механізми застосування індикаторів виявлення корупційних ризиків та надаються пропозиції щодо впровадження нової моделі побудови оперативного забезпечення, що ґрунтується на захисті потенційно уразливих об'єктів.*

***Ключові слова:** корупція, системна війна, організовані злочинні угруповання.*

Постановка проблеми. Характерною рисою системної (гібридної) війни РФ проти України є застосування агресором широкого комплексу засобів, націленого на підлив державних інститутів, здатності Української держави адекватно реагувати на виклики та загрози її національній безпеці. До такого роду інструментів відноситься і стимулювання корупції та пов'язаної із нею організованої злочинності, що впродовж всього існування України як незалежної держави виступали основними загрозами її суверенітету. Адекватна протидія агресії Російської Федерації вимагає врахування питань протидії корупції як складовій інтегрованої загрози, що постала перед нашою державою. Водночас, на сьогодні цей напрям правоохоронної діяльності розглядаються, як правило, окремо, що звужує можливості компетентних органів нашої країни, ефективно вирішувати

покладені на них завдання. З огляду на викладене, важливим є розкриття змісту феномену корупції в нашій країні, її зв'язку із системною війною проти нашої держави та напрацювання методів протидії цьому явищу, які б відповідали наявній ситуації та потребам забезпечення національної безпеки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження у сфері протидії корупції здійснювалися науковцями нашої країни та інших країн, такими як О. Бусол, Р. Клітгаардом, Д. Машлякевичем, Дж. Поупом, С. Роуз-Екерман, та М. Хавронюком.

Водночас, О. Морозов у своїй статті розглядає питання наукового термінологічного визначення системної (гібридної) війни, наводить характеристики її складових, особливості ведення системної війни в умовах сучасних українських реалій [1].

Вказані дослідники у своїх працях, як правило, розглядають явище корупції як форму зловживання посадовим становищем, у відриві від її зв'язку із організованою злочинністю. Окрім цього, питанням впливу поширення корупції на ведення системної війни проти нашої країни в науковій літературі до цього часу належна увага не приділялася.

Питання протидії корупції та організованій злочинності розглядалися суто у контексті реалізації антикримінальної політики нашої країни, поза зв'язком із протидією диверсійній діяльності та іншим загрозам, пов'язаним із веденням РФ системної війни проти України.

Враховуючи викладене, *метою статті є розкриття зв'язку між корупцією та веденням системної війни проти України та формулювання пропозицій щодо удосконалення правоохоронної діяльності із протидії цьому явищу.*

Виклад основного матеріалу. На сьогодні більшість експертів оцінює корупцію як основну загрозу національній безпеці країни, більш

гостру, аніж агресія РФ. Слід також враховувати, що ефективна протидія агресивній політиці Російської Федерації є можливою лише за умови налагодження ефективної роботи органів державної влади України, підвищення інституційної спроможності держави, тобто суттєвого зниження рівня корупції.

Відповідно до оцінки міжнародної організації Transparency International Україна займає 131 місце і поділяє його із Іраном, Казахстаном, Непалом та РФ [2]. За сприйняттям населення, за період з 2014 року корупція в Україні зросла вдвічі. Більш оптимістичні експертні оцінки вказують на зростання корупції у країні в середньому на 20%. Серед державних установ найбільш корумпованими громадяни України вважають фіскальні та судові органи, МВС, прокуратуру, медичні заклади та сферу освіти [3]. Як правило, такі оцінки мають суб'єктивний характер і ґрунтуються на особистому досвіді та публікаціях у ЗМІ. Виділення якоїсь окремої державної структури, більше за інші вражену корупцією, є неможливим, оскільки корупція – проблема системи державного управління у цілому. Що ж стосується хабарництва на низовому рівні, то воно, природно, більш розповсюджено у структурах, із якими громадяни стикаються найчастіше. У першу чергу це заклади охорони здоров'я та освіти. У той же час, враховуючи організовано-кримінальний характер корупції в Україні, основні кошти отримуються не від хабарів, а від таких дій, як розкрадання державного майна, державних закупівель за завищеними цінами, незаконного відшкодування ПДВ, участі чиновників у незаконній економічній діяльності. Ці види корупції мають латентний характер і через це менше привертають увагу суспільства, аніж «низове» хабарництво, хоча рівень їх суспільної небезпеки є значно вищим.

Так, система державних закупівель залишається непрозорою та корумпованою. Щорічні втрати у результаті розкрадань при проведенні

державних закупівель становлять від 2,5-3 млрд. доларів (що приблизно дорівнює витратам на проведення антитерористичної операції) до 15 млрд. доларів [4; 5, с. 50].

Корупція в Україні (так само, як і в більшості країн пострадянського простору) має суттєву відмінність від цього явища у країнах Заходу. За сучасних умов це явище становить собою не стільки зловживання з боку чиновників, скільки форму організованої злочинної діяльності, що полягає у захопленні інститутів державної влади організованими злочинними угрупованнями задля системного протиправного збагачення їх членів шляхом привласнення національних ресурсів. Корупція на пострадянському просторі має виражений транснаціональний характер, що проявляється як у структурі кримінальних організацій, які діють на території декількох країн або налаштовують міжнародні кримінальні зв'язки задля реалізації своїх злочинних намірів на шкоду національним інтересам своїх держав, так і у вивезенні коштів, здобутих злочинним шляхом, закордон, передусім до економічно-розвинутих країн та афілійованих із ними офшорів (щороку з України за кордон виводиться коштів на суму близько 11,7 млрд. доларів)[6].

Останнє пояснюється не стільки потребами у приховуванні таких коштів, їх легалізації, скільки потребою їх інвестування, оскільки ці самі чинники, що сприяють розкраданню капіталів, унеможлиблюють їх ефективне використання з легальною метою. Ключовим із цих чинників є відсутність інституту верховенства права, у першу чергу, захисту приватної власності та пов'язане із цим поширення корупції. Іншими чинниками є взаємообумовлені низьким рівнем економічного розвитку слабкі інвестиційні можливості економіки, законодавче регулювання, що стає на заваді притоку інвестицій.

Кримінальні угруповання корупційного типу будуються на основі непотизму, земляцтва, інших формальних зв'язків і, як правило, не передбачають професіоналізації членів, що вказує на досить примітивний характер такої діяльності – за відсутності протидії з боку держави та сприятливих умов існування у таких структур відсутня потреба у підвищенні кримінального професіоналізму, заходах безпеки тощо.

Організована злочинність у таких сферах, як наркобізнес, торгівля людьми, нелегальна міграція, як правило, тісно пов'язана із корупцією, що може проявлятися у різних формах – від виведення злочинців з-під кримінального переслідування, надання їм сприяння до безпосередньої участі корумпованих чиновників у такого роду злочинних діях.

Корупція є основним джерелом доходів, що легалізуються. Окрім цього, процес легалізації передбачає використання корупційних механізмів і націлений не стільки на приховування незаконного джерела доходів, скільки на зміну соціального статусу злочинця, інтеграцію злочинних прибутків у легальний бізнес. Таким чином, відбувається криміналізація економічної діяльності у цілому, поширення протиправних практик ведення бізнесу, розширення сектору тіньової економіки.

Безпосереднім наслідком корупції є загострення конфронтації між державою та суспільством, що становить особливу небезпеку з огляду на наявні загрози зовнішнього характеру, обумовлені агресією РФ проти України. Корупція є основним чинником, що може призвести до втрати державного суверенітету країною. З огляду на те, що корупція в Україні має характер транснаціональної організованої злочинності, протидія цьому явищу потребує узгоджених зусиль на міжнародному рівні. Враховуючи стан та динаміку розвитку ситуації в Україні, комплекс загроз, що впливають на неї, корупція тут має розглядатися як чинник, що становить

загрозу міжнародному правопорядку та безпеці не лише на регіональному європейському, а й на загальносвітовому рівні.

Зазначені чинники мають визначальний вплив на ведення системної війни проти України. Її складовою є поширення антиукраїнської пропаганди в ЗМІ, мережі Інтернет, що здійснюється із залученням корумпованих політиків, представників місцевих та центральних органів влади, які знаходяться під впливом або, як правило, безпосереднім контролем спецслужб Російської Федерації. Як і раніше, їх діяльність націлена на дезорієнтацію та деморалізацію українського суспільства шляхом поширення начебто миролюбних та ліберальних ідей, а також і відвертої дезінформації. Таким чином, сфера ідеології та поширення інформації стала місцем здійснення диверсійної діяльності, що є типовим для сучасного інформаційного суспільства [7].

В цьому зв'язку доцільно зазначити наступне. Початок збройної агресії РФ проти України застав безпековий сектор нашої країни у стані майже повної дисфункції. Правоохоронні та розвідувальні органи, збройні сили, інші складові цього сектору виявилися неготовими протидіяти агресивним намірам щодо нашої країни, захищати її національні інтереси. Цей стан справ обумовлений потужним впливом корупції, що не обмежувався лише органами влади та управління, а й був спрямований, у тому числі, на суспільство у цілому. Так, підтримка ініціатив безпекового характеру в нашій державі завжди знаходилася на низькому рівні. Інтеграцію нашої країни до Північноатлантичного Альянсу підтримувало не більше 15% населення [8; 9]. Суспільству цілеспрямовано нав'язувалася думка про те, що витрати на безпековий сектор доцільно скорочувати, оскільки реальні загрози для національної безпеки нашої країни відсутні. Таким чином, до 2014 року питання національної безпеки знаходилися на периферії уваги як політичних кіл, так і суспільства нашої країни. Такі

умови були найсприятливішими для діяльності російських спецслужб, досить легко проникали в органи влади та управління, підривали їх діяльність, а з цим – і національну безпеку держави. Апогеєм впливу спецслужб Кремля на сектор безпеки і оборони України стали роки правління В. Януковича, коли на всіх керівних посадах в органах даного сектору знаходились люди, які сьогодні переходять в країні, на яку вони працювали. Цей стан справ вже призвів до катастрофічних наслідків для нашої держави, понад 10 тисяч жертв з числа її громадян, втрати частини її території та підриву її економіки. Протидія цій загрозі вимагає рішучих дій саме на напрямі протидії корупції, запобігання її впливу не лише на економічний та політичний сектори нашої країни, а й на українське суспільство у цілому.

У науці давно існує поняття системи, в даному випадку – системного руйнівного впливу на противника. Термін «система» означає наявність декількох складових, які не є простою їх механічною сумою, що дозволяє досягнути визначеного результату, а що складові взаємодіють між собою, тобто посилюють одне одну і сприяють більшому кінцевому результату в коротший термін. Таким чином, можна стверджувати, що сучасна війна, яка ведеться за допомогою низки складових, котрі спів діють між собою і дозволяють досягти більшого результату в короткий термін з меншими втратами, повинна називатися системною війною, а саме: системна війна – це форма протиборства, яка базується на сполученні декількох складових, зокрема, економічної, психологічної, соціальної, демографічної та фізичної, які побудовані за принципом взаємодії між собою (синергії), посилюють одна одну і дозволяють досягти більшого результату в короткий термін і з меншими витратами (тобто $1+1=3$) [1].

На нашу думку, системна війна – це не тільки силове протистояння ворогуючих сторін, проведення інформаційних операцій та пропаганд, а і

використання можливостей організованих злочинних організацій, шляхом системного вчинення останніми протиправних дій, які розповсюджуються на органи влади та управління та мають корупційний характер. Терористичні структури використовують корупційні зв'язки для досягнення своїх цілей. Обов'язкова наявність корупційних зв'язків є ознакою сучасного тероризму в Україні. Ці зв'язки можуть мати як прямий характер і проявлятися у сприянні корумпованих чиновників вчиненню терористичних актів, їх участі у фінансуванні тероризму тощо, так і опосередкований – через створення умов, сприятливих для проведення терористичної діяльності у результаті поширення корупції. Чим вищим є рівень корупції у державі, тим сприятливішими є умови для проведення терористичної діяльності. Використовуючи корупційні механізми, терористи отримують українське громадянство, купують зброю та боєприпаси, переміщуються країною, ухиляються від правосуддя та забезпечують собі інформаційну підтримку. Саме тотальне поширення корупції зробило можливим досить ефективне, принаймні на першому етапі, ведення Росією системної війни проти нашої країни, анексію української території. Без придушення корупції не уявляється можливим і вирішення проблем, пов'язаних із протидією терористичній діяльності проти нашої країни, досягнення її політичних та економічних цілей.

Ефективна протидія корупції та пов'язаній із нею організованій злочинності вимагає впровадження нової моделі побудови оперативного забезпечення, що ґрунтується на захисті потенційно уразливих об'єктів та націлена на виявлення та документування корупційних зв'язків посадовців усіх рівнів.

Ядром оперативного забезпечення є пошукова робота – комплекс заходів розвідувально-пошукового характеру щодо збирання інформації про об'єкти, які становлять оперативний інтерес для правоохоронних органів.

Одним із методів виявлення фактів корупції є застосування соціо-кримінологічних індикаторів, які із певним ступенем умовності, можна поділити та загальні та особливі. До числа загальних відносяться індикатори, що можуть вказувати на можливу причетність певної посадової особи до корупційних діянь, але у цілому не свідчать про наявність в її діях ознак злочину чи адміністративного правопорушення. Це, зокрема, явна невідповідність способу життя, витрат чиновника його офіційним доходам; виражене статусне споживання, націлене на формування іміджу, що явно не відповідає його посадовому становищу (наприклад, імідж "бізнесмена", заможної людини у чиновника із середньою заробітною платнею); фінансові та інші особисті проблеми (борги, залежності тощо); неслужбові контакти з особами, з якими він підтримує службові стосунки; постійне та не пояснюване відвідування різних заходів, що організовуються особами, із якими він має службові стосунки; надмірно постійна та не пояснювана участь у різного роду перевітках, у тому числі за власною ініціативою; фінансування різного роду об'єктів із високою вартістю (будівництво церков та каплиць, великі пожертвування, спонсорство різного роду заходів тощо); робота у вільний час, відмова йти у відпустки, на лікарняний тощо; відмова від пропозицій щодо підвищення по службі.

До особливих індикаторів відносяться такі, що, найбільш ймовірно вказують на причетність особи до корупційних правопорушень та вчинення злочинів. Це, зокрема: прийняття адміністративних рішень всупереч інтересам держави; розширення сфери застосування наданих чиновнику дискреційних повноважень; уникнення заходів контролю; умисне уникнення контактів із вищестоящими інстанціями; регулярні зустрічі поза службовим приміщенням із особами, з якими чиновник має підтримувати службові стосунки; регулярне надання переваг певним юридичним особам

та їх представникам; скарги юридичних осіб, представників громадськості на неправомірні дії чиновника.

Зазначені індикатори мають враховуватися при прийнятті рішення щодо проведення відносно певного чиновника перевірочних та оперативно-розшукових заходів.

Окрім цього, можна виділити низку ознак участі посадової особи у корупційній діяльності, що мають враховуватися при організації пошукової роботи: обговорення можливих способів одержання неправомірної вигоди та заходів щодо її приховування; обговорення того, що інші особи, із якими він має узгоджувати певні операції, вимагають неправомірну вигоду за свої послуги; поширення іншими особам, що контактують по службі із об'єктом розробки, інформації про те, що йому потрібні гроші для вирішення певних службових проблем: у цьому випадку такі особи можуть бути співучасниками хабарництва; заяви посадової особи щодо термінової потреби у грошах та готовності надати за гроші певні послуги; пропозиція щодо надання допомоги, підтримки у вирішенні проблем, навіть без явного декларування необхідності сплатити за це хабар; здійснення впливу через посадові можливості на вирішення тих чи інших проблем на користь певної юридичної чи фізичної особи.

Напрямом оперативного пошуку, що набуває все більшого значення у протидії різним формам організованої злочинної діяльності та корупції, стає проведення таких дій у мережі Інтернет.

Ця мережа є специфічним середовищем пошукової діяльності, що характеризується глобальним характером, відсутністю географічних обмежень та, часто, самотійної ідентифікації користувачів, що надає їм змогу діяти анонімно. Інтернет все частіше використовується для підготовки та вчинення злочинів, обміну інформацією між злочинцями, злочинів із потенційними жертвами тощо. Так, електронна пошта та інші

комунікаційні програмні продукти можуть використовуватися для узгодження між корупціонером та особою, у якої вимагають хабар, місця, суми та інших обставин передачі неправомірної вигоди. Ознакою останніх років стала відмова криміналітету від використання електронної пошти на користь різного роду інтернет-месенджерів (Viber, WhatsApp, Telegram, Facebook Messenger тощо). Досить часто інформація через такі програми передається криміналітетом прямим текстом, без використання кодових слів.

Пошук інформації у мережі Інтернет здійснюється із використанням відповідних систем, через які можна здійснювати моніторинг публічних ресурсів, таких як форуми, соціальні мережі, оголошення тощо. Застосування для здійснення пошуку ключових слів, характерних для певного виду діяльності, механізмів індексації, упорядкування результатів пошуку дає можливість обробляти великі масиви даних з метою виокремлення оперативно-значущої інформації. Іншим способом отримання такого роду інформації може бути публікація оголошень, що можуть зацікавити осіб, які становлять оперативний інтерес для правоохоронних органів.

При цьому слід враховувати, що особиста інформація користувача мережі Інтернет не є конфіденційною, що дозволяє використовувати її для виявлення та запобігання злочинам.

Слід також зазначити, що Інтернет, у тому числі наявні у ній соціальні мережі, можуть використовуватися для налагодження контактів із громадськими організаціями антикорупційної спрямованості та окремими громадянами з метою отримання, у тому числі конфіденційного, інформації про вчинення корупційних правопорушень, причетності певних посадових осіб до корупційної діяльності.

Окрім цього, часто самі корупціонери використовують соціальні мережі Інтернет для "самодокументування" свого способу життя, наприклад, публікуючи фото з курортів, відвідування яких явно суперечить їх офіційним доходам, дорогих автомобілів, коштовностей тощо, а також фото зі своїми зв'язками в інших органах влади, відносини із якими можуть обґрунтовано викликати підозру щодо наявності спільних протиправних інтересів. Зазначена інформація може слугувати підставою для проведення ретельної перевірки такого роду осіб, вжиття заходів щодо встановлення відповідності їх способу життя їх легальним доходам.

Для перевірки наявності корупційних зв'язків із керівництвом слід здійснювати вивчення внутрішньої документації та практики установ на предмет ознак «особливих» взаємин між керівним складом та підлеглими. Це, зокрема, такі ознаки, як: невинуватно м'яка реакція чи взагалі відсутність реакції на сигнали про вчинення їх працівниками корупційних правопорушень, несвоєчасне виконання співробітниками своїх прямих обов'язків без настання для них негативних наслідків дисциплінарного характеру; відсутність чи формальний підхід до роботи з виявлення корупційних правопорушень та запобігання проявам корупції; обмеження накладенням формальних дисциплінарних стягнень за корупційні правопорушення замість повідомлення у правоохоронні органи про такого роду факти.

Зазначені факти самі по собі не є доказами існування організованого злочинного угруповання, проте вони потребують детального вивчення та перевірки, оскільки свідчать про небажання керівників різного рівня боротися із корупцією та спроби покривати осіб, винних у такого роду діяльності.

Висновки. Узагальнюючи викладене, можна констатувати, що оперативна обстановка на лінії протидії корупції визначається широким

комплексом чинників, серед яких переважають внутрішні, пов'язані із інституціоналізацією корупції в органах державної влади та управління. Ця злочинна діяльність здійснюється потужними корупційно-кримінальними організованими структурами мафіозного типу, здатними контролювати цілі сфери економічного та політичного життя країни та мають достатні ресурси для впливу на суспільну свідомість через під контрольні ним засоби масової інформації. Протидія цій злочинній діяльності суттєвим чином визначатиме можливості нашої країни протистояти системній (гібридній) агресії проти неї з боку РФ, у тому числі і запобігати диверсійній діяльності. Враховуючи той факт, що корупція в нашій країні є формою організованої злочинної діяльності із вираженим транснаціональним елементом, найбільш перспективним напрямом протидії цьому явищу є оперативний пошук, що має носити упереджувальний, проактивний характер і здійснюватися відповідно до визначених індикаторів та із урахуванням широкого використання злочинцями сучасних телекомунікаційних технологій.

Література

1. Морозов О. Визначення та складові системної (гібридної) війни // Антропологія, ТОВ «Імідж Принт», К., №2/2017. С. 3-10.
2. Безкарність та недієве правосуддя тримають Україну на корупційному дні // TransparencyInternational Україна. URL: <https://ti-ukraine.org/news/bezkarnist-ta-nediieve-pravosuddia-trymaiut-ukrainu-na-koruptsiinomu-dni>.
3. Названо найбільш корумпований орган в Україні // Корреспондент. – 16.10.2017. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3896685>.
4. Бублик Ю.В. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до статті 11 Закону України «Про публічні закупівлі»

щодо обмежень входження до складу тендерного комітету». URL: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2.

5. Дараган В. Про необхідність нормативно-правового врегулювання проведення спеціальної перевірки відносно осіб, які залучаються до здійснення державних закупівель // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. №3, 2015. С. 49 – 52.
6. Шавалюк Л. Ті, що живуть у сутінках // Український тиждень 2.12.2016. URL: <http://tyzhden.ua/Economics/179789>.
7. Федик І. Протидія диверсіям Кремля по-українськи // Центр досліджень армії конверсії та роззброєння. – 24.04.2017. URL: <http://cacds.org.ua/ru/safe/theme/1071>.
8. Беззуб І. Україна – НАТО: стан та перспективи взаємовідносин // Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL: <http://nbuviap.gov.ua/index.php>.
9. Котов А. «Північноатлантичний альянс» чи «НАТО»: що змінила інформаційна кампанія України щодо НАТО? // Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. 4.04.2016. URL: <http://dif.org.ua/article/pivnichnoatlantichniy-alyans-chi-nato-shcho-zminila-informatsiyna-kampaniya-ukraini-shchodo-nato>